

זו הייתה תרומה שולית, לכאורה, ולא שימושית במיוחד:
 כיסא מהגוני כבד ומגולף, מספרייתו של ראש הממשלה
 ושר המשפטים הראשון של קנדה, סר ג'ון מקדונלד

איור: סטודיו פליירס, אלירן ביכמן

הכיסא המסתורי

הבניין החדש ותקריות דיפלומטיות - אביב 1959 במסדרונות הפקולטה

מאת: ד"ר אדם חפרי-וינוגרדוב*

שלו לישראל דומה למתן כיסאו של הרצל במתנה למדינה זרה. אבל ג'ון באסט הוא ידיד ישראל חם, ולפעמים קשה לשכנע את מי שאינם מכירים אותו כי ה"טלגרם" אינו בבעלות יהודית - כה נרחב ובלוט הסיקור של עניינים ישראלים ויהודיים בכלל בעיתון".

כמו בכל אירוע, גם במתנת הכיסא, שזכתה לסיקור תקשורתי נרחב בקנדה, היה מי שהטיל דופי. ב-7 במאי פרסם ה-Jewish Post של ויניפג מכתב שהתיימר לחשוף כי מקדונלד "לא היה בדיוק פילוסוף". במכתב מובאת תכתובת מ-1882 בין מקדונלד לשליחו בלונדון, סר אלכסנדר גאלט, שנושאה סוגיית העזרה שהושטה באותה תקופה ליהודים רוסים שביקשו להגר לארה"ב. גאלט כתב כי "יהודים רוסים אלו מרשימים מאוד, חלקם חקלאים, אך רובם סוחרים". הוא האמין שחלקם אכן יוכלו להתיישב בהצלחה בארה"ב או בקנדה, והיות שיהודי ארה"ב עסקו בעידוד הגירת יהודי רוסיה לארה"ב, "מה שטוב להם [לאמריקנים] לא יכול להיות רע לנו". מקדונלד השיב כי קומץ יהודים אכן יוכלו להועיל לצפון-מערב קנדה, שכן יהודים יועילו לאזורי הספר על-ידי פיתוח המסחר הזעיר ונוכחותם באזורים אלה תוביל ודאי גם להתעוררות הפעילות הפוליטית באותם אזורים.

הרב הקנדי, שכתב את המכתב, ראה בדברים אלה גילוי להשקפה אנטישמית. כנראה משום שמקדונלד ציפה שהמהגרים היהודים יעסקו ברוכלות, להבדיל מדרכי פרנסה מכובדות יותר. הוא התייחס לתועלת שעשויה להביא נוכחות מספר קטן של יהודים לצפון-מערב קנדה, אזור מרוחק של יער-עד ושימון קפוא. מקדונלד לא התייחס כלל לאפשרות של הגירת יהודים מרוסיה לאזוריה המפותחים יותר של קנדה, שלשם קיוו, מן הסתם, רוב המהגרים הפוטנציאליים מקרב יהדות רוסיה להגיע. תחזיתו של מקדונלד כי יהודים שיהגרו לאזורי הספר של קנדה יעסקו ברוכלות, הלמה את הניסיון ההיסטורי של דור המהגרים הראשון ליהדות צפון אמריקה. מקדונלד לא שלל את אפשרות הגירת היהודים לאזוריה המפותחים יותר של המדינה, שבהם יוכלו גם למצוא את פרנסתם במגוון רחב יותר של דרכים.

תקצוב ממשלתי לא הספיק מעולם לקיום הפקולטה למשפטים ברמה הרצויה. למזלה, במשך השנים נהנתה הפקולטה משורה של תרומות נכבדות, שאפשרו לה ליישר קו עם מקבילותיה שבחוץ לארץ. אחת התרומות המשמעותיות שקיבלה הפקולטה הגיעה בסוף שנות החמישים מאגודת ידידי האוניברסיטה העברית בקנדה. בזכות תרומה זו, יכלה הפקולטה, שפעלה עד אז באחד מאגפי מנזר רטיסבון, לעבור באביב 1959 לבניין הקבע שלה בקמפוס החדש דאז בגבעת רם. תיק צנום בארכיון הפקולטה, המכיל מסמכים מאותה תקופה, מצייר קווים לדמות היחסים המורכבים בין הפקולטה ובין ידידיה.¹

אי אפשר להאמין לכיסאות

לרגל חנוכת הבניין החדש קיבלה הפקולטה מתנה נוספת בקנה מידה קטן בהרבה מהידידים הקנדיים. הייתה זו תרומה שולית, לכאורה, ולא שימושית במיוחד: כיסא מעץ מהגוני כבד ומגולף, שהגיע מספרייתו של ראש הממשלה ושר המשפטים הראשון של קנדה, סר ג'ון מקדונלד.

הכיסא נרכש מעיזבונו של מקדונלד והועבר בירושה לג'ון באסט, מוציא לאור ועורכו של עיתון קנדי ידוע, ה-Toronto Telegram. באסט נתן את הכיסא מתנה לפקולטה למשפטים, וב-6 במרץ 1959 העניק אותו בפני המצלמות שר המשפטים הקנדי דאז, דייוויד פולטון, לשגריר ישראל בקנדה, ארתור לורי. לאחר הסדרת הנשיאה בעלויות הובלת הכיסא מטורונטו לירושלים, כתב דיקן הפקולטה, פרופ' אביגדור לבונטין לג'ון באסט כדי להודות לו על המתנה וציין כי הכיסא הושם בחדר הישיבות של הסגל.

ואולי לא הייתה התרומה כה שולית? ב-9 ביוני באותה שנה כתב מקס רוזנפלד, שעסק בענייני הציבור של יהדות צפון-אמריקה ללבונטין כי "סר ג'ון [מקדונלד] הוא דמות היסטורית אהודה בקנדה, ומתנת כיסא הספרייה

בניין הפקולטה למשפטים בגבעת רם, 1959 | צילום: דויד רבינגר

בהמשך פרש לבונטין את השקפתו הפדגוגית. לדבריו, "כיוון שנופלת המחיצה בין מחקר להוראה, עשויה ההוראה להקנות למתלמד את תחושת המיידיות שבינו לבין הדיסציפלינה האינטלקטואלית שבה חשק. תחושת מיידיות זו היא לימוד שנעשה לא מפי שמועה רחוקה ולא מאת רשות מוסמכת כביכול, אלא לכל היותר בעזרת כלים אלו ותמיד אגב ההתחדשות הנמשכת מטבילה במי המעיין עצמו. תחושה זו - היא היא הנכס היקר ביותר שבכוח האוניברסיטה להנחיל לתלמידיה". בניגוד ל"בניין הקבע" בגבעת רם, שאותו נטשה הפקולטה לאחר אחת עשרה שנה בלבד עקב מעברה להר הצופים, דברים אלו, על הגישה האקדמית של הפקולטה, לא נתיישנו כלל.

מדברי לבונטין, שסיים את נאומו ב"קריאה להרחבת התודעה המשפטית בעם", עולה כי עולם התוכן שהתחרה במשפט על לבות העם ב-1959 היה, לתפיסת לבונטין, זה של התנ"ך. התנ"ך זכה אז לבלוטות רבה בשיח הציבורי בהתבסס על הנרטיב הבן-גוריוני שקרא לבקיאות בתנ"ך כדרך להעמקת ההמשכיות בין הריבונות היהודית של ימי קדם ומדינת ישראל המתחדשת. בהתאם, התריע לבונטין כי "כבודם של חידונים תנ"כיים במקומו מונח, אך אם אמנם מכבדים אנו את הכנסת, ומכבדת הכנסת את עצמה - כלומר, אם אמנם רואה המדינה את עצמה כמדינה ולא כניסוי חולף - הרי שיש לחוד לנוער ולחנכו גם על פקודת סדרי השלטון והמשפט, על חוק כהונת נשיא המדינה, על חוק השופטים, על חוק שיווי זכויות האישה [...] מדוע נגנוז מגילות גלויות אלה בעודן במיטב ימיהן?". ככלות כמעט חמישים שנה, נראה כי המציאות אכן התפתחה בקנה אחד עם השאיפות שהביע לבונטין: המקום שתופס המשפט בשיח הציבורי גדול כיום בהרבה מן המקום שתופסת בו בקיאות בתנ"ך, ובוודאי בקיאות בתנ"ך שמטרותיה בן-גוריוניות.

...

את הטקס נעלה תזמורת הסטודנטים של האוניברסיטה, שניגנה את הפתיחה ל"כוחו של גורל" של ורדי - אופרה העוסקת באהבה אסורה, ברצת, בנקמת-דם ובמוות בקרב ולפיכך מעלה דילמות מתחומי דיני המשפחה, המשפט הפלילי, המשפט החוקתי (שוויון בין-גזעי) והמשפט הבין-לאומי (דיני המלחמה): רפרטואר מתבקש לטקס חנוכת בניין הפקולטה למשפטים.

את גזיר העיתון מוויניפג שלח ללבונטין א"א גלבר, והוסיף פתק: "מר לבונטין היקר, אי-אפשר להאמין לבני אדם יותר או לכיסאותיהם!". לבונטין הורה על תיוק הפתק וגזיר העיתון שצורף אליו, ובזאת באה פרשת הכיסא לסימונה.

מתחרים עם התנ"ך

ב-30 במרץ 1959 נחנך הבניין החדש בטקס מרשים. בטקס נכחו שר המשפטים פנחס רוזן, נשיא האוניברסיטה, ד"ר בנימין מזר, דיקן הפקולטה, פרופ' אביגדור לבונטין, שגרירת קנדה בישראל, הגב' Meagher ואורחים נוספים, בהם שופט בית-המשפט העליון של קנדה, איוואן ראנד²

את נאומו בטקס חנוכת הבניין פתח לבונטין בדברים בשפה האנגלית, שיועדו לאוזני האורחים מקנדה. ראשית הקריא דברי ברכה שנתקבלו מראש ממשלת קנדה באותה שנה, ג'ון דיפנבייקר, שבעצמו עבד כעורך-דין עד להצלחתו הפוליטית. אחר המשיך בציטוט מ"מכתבו המפורסם" של המילונאי וחוקר הספרות האנגלי, ד"ר סמואל ג'ונסון, ללורד צ'סטרפילד, אחת הדמויות הפוליטיות המרכזיות באנגליה של המאה ה-18. ג'ונסון, שתקוותו לתמיכה כלכלית מצד צ'סטרפילד בפרויקט המילון שלו נכזבה, פירש מחדש את המילה Patron. עד אז משמעותה השגורה בהקשר הרלוונטי הייתה "אדם אמיד התומך כלכלית באישי-רוח", ואילו ג'ונסון כתב: "אדם המתבונן באדישות באדם טובע הנאבק על חייו, ולאחר שזה הציל עצמו ללא עזרה והגיע לחוף מבטחים, מפריע לו בעזרתו המיותרת".³ לבונטין מיהר להדגיש כי ידידי האוניברסיטה בקנדה לא היו Patrons מן הסוג אליו התייחס ג'ונסון, אלא ידידי אמת, שסייעו לפקולטה להיחלץ מן התנאים הקשים שבהם פעלה בשנות החמישים.

בנאומו סיפר לבונטין כי קודם לטקס החגיגי אישר חבר הנאמנים של האוניברסיטה את הקמת המכון לקרימינולוגיה וכי בישיבתו הבאה תידון ההצעה להקמת "מכון לחקיקה ולמשפט משווה", הוא מכון סאקר העתידי. עוד מנה לבונטין את הישגי הפקולטה מאז נוסדה ב-1949, ובהם את "המאורע החשוב ביותר בשטח הרחבת פעולותינו" - גיבוש הסכם עם "האוניברסיטה של תל אביב - בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה", שלפיו תהפוך "הפקולטה למשפט בתל-אביב לחלק אינטגרלי של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית".

הד אחרון לטקס המרשים עולה ממברק מצהיב המצוי גם הוא בארכיון הפקולטה. ב-19 במאי באותה שנה, טלגרפו יידידי האוניברסיטה בקנדה כי "שמענו ש[ראש-ממשלת קנדה] דיפנבייקר נפגע מכך שלא קיבל כל תגובה על הברכה שהעביר ללבונטין, דרך שגרירת קנדה, לרגל חנוכה

הבניין". לבונטין מיהר והודה לדיפנבייקר, בין היתר, על הכבוד הגדול שנפל בחלקו לקרוא את ברכת ראש הממשלה הקנדי לקהל המכובד שנאסף לטקס חנוכה הבניין. מאמציו להפיס את דעתו של הידיד הקנדי ניכרים היטב במכתבו של לבונטין, שחסכו מהפקולטה "תקרית דיפלומטית".

* מרצה ויועץ לתלמידי בוגר בפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

1 כל המסמכים עליהם מבוססת רשימה זו מצויים בתיק שונות 18-28, בארכיון הפקולטה.

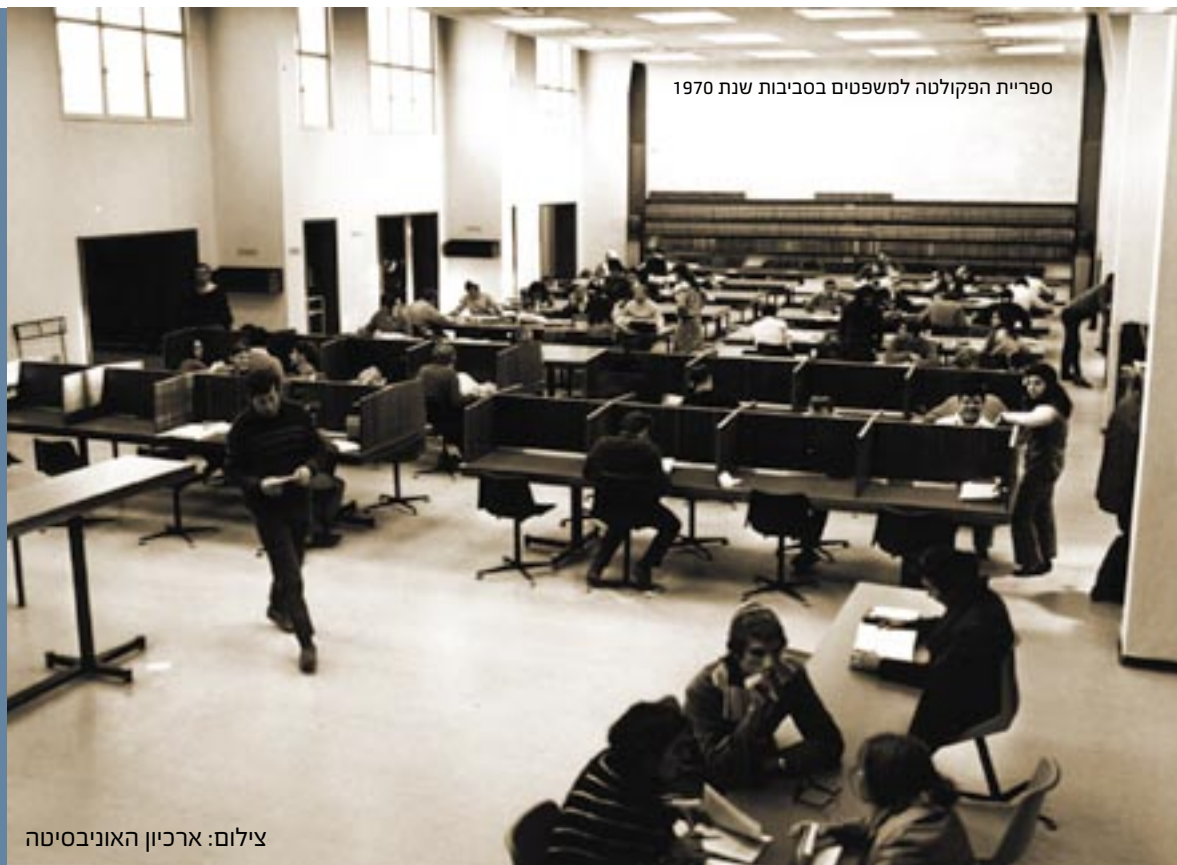
2 ראנד, שמונה לבית-המשפט העליון של קנדה ב-1943, נודע בעיקר כמפתח "נוסחת ראנד", שנועדה למנוע מעובדים במפעל מאוגד ליהנות מהישגי ארגון העובדים שלהם בלי שהשתתפו במימון פעולותיו. הנוסחה גם חיבבה עובדים שבחרו שלא להשתייך לארגון העובדים לשלם דמי חבר בארגון. מנגד, הבטיחה ה"נוסחה" את זכות העובדים לבחור את חברי הארגון בבחירות חשאיות ולהצביע בהצבעה חשאית על כל הצעה לפתוח בשביתה.

3 מאוחר יותר ביטא ג'ונסון את עוינותו הנמשכת לצ'סטרפילד כשאמר כי מכתביו המפורסמים של הלורד לבנו, בהם השקיע האב טרחה רבה בניסיון ללמד את בנו כיצד עליו להתנהל עם הבריות בכדי להצליח בחיים, מכתבים הנחשבים כיום למקור מידע מרכזי אודות הנימוסין החברתיים של האצולה בת תקופה, "משקפים סטנדרט מוסרי של זונה, ונימוסין של מורה לריקודים".

בקשה לגילוי מסמכים

אנחנו רוצים לשמוע על פיסת
ההיסטוריה שלכם!

בוגרי הפקולטה וקוראי
"הפקולטה" שבידם חומר מימי
לימודיהם בפקולטה - תצלומים,
סיכומי שיעור, מחברות בחינה,
חומר המתעד את חיי החברה
בפקולטה וכל חומר אחר,
מוזמנים ליצור קשר עם ד"ר
אדם חפרי-יונגרדוב בכתובת:
hofri@mscc.huji.ac.il

בוגרים המזהים את עצמם בתמונה מוזמנים לכתוב למערכת ביטאון "הפקולטה"